

Az Oktatásügyi Minisztérium Szemléltető Filmkirendeltsége
filmdia sorozatából

152.szám.

AZ ÁLLATVILÁG TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE I.

Állattani sorozat: 25.

Készült: 1954. évben.

Az élet kialakulása.

Az élet mindig fehérjéhez kötött, még pedig olyan fehérjéhez, mely állandó változásban, állandó mozgásban van. A fehérjék oxigénből /O/, szénből /C/, hidrogénből /H/, nitrogénből /N/ és kisebb százalékos összetételben más elemekből épülnek fel. Az élő testben ezenkívül igen kis mennyiségben /mintegy 2 %-ot képviselve/ más elemek is vannak. Ezeknek az elemeknek az utját figyeljük meg a szerves élőlények kialakulásáig.

1. Atomos állapot.

A csillagok légkörének vizsgálata során megállapították, hogy a szén a legfőbb csillagokon is előfordul, azonban a magas hőmérséklet /20 000 - 27 000 C°/ oly energiát ad az atomoknak, hogy azok vegyületet alkotni nem tudnak.

2. Egyszerű szénhidrogének kialakulása.

A kb. 11 000 - 12 000 C°-ra lehült csillagokon már van a szénnek vegyülete. Itt a hőből származó energia már kisebb, így az atomok mozgása is csökken. Ezen a hőfokon már egy nagyon egyszerű szénhidrogén vegyület keletkezhet: a metin, mely csupán egy szén és egy hidrogén kapcsolódásából áll.

3. Szénvegyületek kialakulása.

A 6-7000 C°-u Nap légkörében már más egyszerűbb vegyület is kialakul. A metin kívül a szén és nitrogén vegyülése révén cian, két-két szénatom összekapcsolódása révén pedig dikarbon /di = két, karbon = szén/ alakul ki. Földünk - Smidt szovjet csillagász elmélete szerint - több milliárd éve keletkezett. Ekkor a Nap por- és gázfelhőkön haladt keresztül és vonzóereje maga köré sűrítette a szétszórt anyagokat. Így alakultak ki a Nap bolygói, a mi Földünk is. A belső rádióaktív elemek sugárzása a Földet többszáz fokra fölhevítette. A szén ekkor főleg fémekkel alkot vegyületeket és ezek a fémkarbidok a Föld mélyebb rétegeibe süllyednek.

4. Acetilén kialakulása.

A lassan hűlő Föld felszíne megkeményedik. A vékony, szilárd kéreg azonban több helyen megreped és a hasadékok mentén a gázok feszítő hatására kiömlik izzón folyó magma. Sok más vegyülettel együtt a fémkarbidok is a felszínre kerülnek. Amint a levegő hőmérséklete 100° alá süllyedt az eddigi vízgőzből /H₂O/ folyékony halmazállapotú víz, eső hullott a földre. Megindult a kőzetek feltárása. Így a víz és a karbidok vegyi reakcióba lépnek és acetilén

gáz képződik. Ezt az egyszerű reakciót az acetilén bányászlámpákban naponta fel is használjuk.

5. Oxigénes szénvegyületek kialakulása.

Az acetilént az esővíz feloldja és felhalmozza a forróvízű óceánokban. A víz és az acetilén vegyi változásai révén a legváltozatosabb oxigéntartalmu vegyületek alakulnak ki. Abránkon nyomon tudjuk követni, miként változik pl. a hármas kötésű szénvegyület kettős kötésű alkohol, majd egyes kötésű aldehid szénvegyületté.

6. Aminosavak kialakulása.

Az ammonia gáz NH_3 a bolygók /Saturnusz, Jupiter/ légkörében nagy tömegben van jelen. Földünk légkörében is a mainál nagyobb mennyiségben fordulhatott elő az ősi időkben. Az ammoniának az oxigénes szénvegyületekkel alkotott új vegyületei közt jelennek meg az aminosavak. Egy igen egyszerű aminosavat látunk fejlődésében a jobb alsó sarokban látható kialakulásáig.

7. Aminosavak kapcsolódása.

Körülbelül 30 féle aminosavat ismerünk. Ezek az aminosavak viszont nagyon változatosan kötődnek egymáshoz. Abránkon Zelinszkij és Gavrilovics Sztálin-díjas tudósok mesterségesen előállított aminosavláncait látjuk. /Az egyes aminosavak határát a CO-NH gyök mutatja./ Ezeket a sok /esetleg többszáz/ különféle aminosavból felépült láncokat nevezzük fehérjéknek.

8. Fehérje térbeli elhelyezkedése.

A hosszú láncot alkotó fehérje-molekulák a térben helyezkednek el: elágazóak, tekervényesek, rácsaik közt más molekulák helyezkedhetnek el. Csepyszerű anyag alakul ki, mely a vízben már nem oldódik, de maga köré vízmolekulákat tud megkötni. Ezt a kocsonyaszerű megjelenést nevezzük kolloidális állapotnak.

9. Koacervát.

Ha a fehérje-cseppekben már meghatározott, de még igen kezdetleges és esetleg nem is tartós belső szerkezetet tudunk megkülönböztetni: koacervátumoknak nevezzük. Ez az egyszerűbb fehérjékből évszázmilliók alatt fejlődött ki. A koacervátumokon belül már olyan jelenségeket figyelhetünk meg, melyek az életjelenségekhez állnak igen közel. Így a környezet anyagaiból egyeseket magukban feloldani képesek, eközben növekednek, de a felépítési folyamatokkal szemben állandó lebontási folyamatok is vannak. Ha a növekedés volt a gyorsabb, a koacervát megmaradt, ha a lebontás, úgy a koacervát eltűnt az ósóceánokban. Így alakult ki az anyagcsere, mely a szervezet és környezet állandó kölcsönhatását jelenti, a keletkezés és lebontás állandó ellentéte, mely folyamatokat a fejlődés magasabb fokán ún. hatóanyagok, fermentumok szabályoznak.

10. Virus.

A természetes kiválasztódás révén csak azok a koacervátok maradtak fenn, amelyekben a vegyi folyamatok bizonyos rendezettséget

vettek fel. Az anyagcsere folyamatainak meggyorsulása a változó külső körülményekhez való nagyobb mérvű alkalmazkodási lehetőséget is jelentette. Így a koacervátumok mennyiségi növekedése mellett minőségileg is fejlettebbekké változnak. Az anyag mozgása egy alacsonyabbrendű mozgásformából, a vegyi változásból magasabbrendű biológiai mozgássá, életjelenséggé alakul át. A legelső élőlények a ma élő vírusokhoz hasonlóak lehettek. Ábránk egy ma élő vírus elektronmikroszkópos képét mutatja, feltüntetve a nagyságát is /1 u = 1 milliméter ezredrésze/. Természetesen az évmilliárdok alatt az ősi vírusok igen sok irányban alkalmazkodtak, ezért a ma élő vírusok élete már nem tükrözi teljesen az ősidőkben élt vírusok életjelenségeit.

11. Hasadónövények.

Már sejtes - de nem teljes értékű sejtes - formát mutatnak a baktériumok. Bennük még valódi sejtmagot nem találunk. Egyes csoportjaik főleg heterotrof módon táplálkoznak /baktériumok/, más csoport szervesetlen anyagot is szervessé tud alakítani /kékmoszatok/. Kezdetleges voltukat bizonyítja, hogy

1. méretük átmenetet alkot a vírusok és a fejlett sejtes lények között.
2. Sejtmagjuk rendszerint nincs.
3. Főbb fajuk meleg, forró környezetben él. Egyesek legalkalmasabb szaporodási hőfoka 70°C . Már akkor megjelenhettek, amikor a Föld még nem hült le teljesen.

12. Ostorosok. /1. Dimorpha, 2. Euglena viridis, 3. Kétostoros./

Az egysejtű élőlények közt találunk olyan ősi szervezeteket, amelyekben még együtt találjuk az állati és növényi jelleget. Ezek az ostorosok. Az 1-es ábrán /Dimorpha/ szintelen ostorost látunk. Benne a sejtmagot /m/ és az állatokra jellemző vakuolumokat /v/ lüktetőüregeket látjuk. A mellette lévő zöld ostorosban /Euglena viridis/ ezenkívül megfigyelhetjük a szintesteket /z/ és szemfoltot /sz/ is. A 3. ábrán egy az ősi gömbformát mutató kétostorost látunk. Egyes kétostoros felületén több darabból álló páncélzat is van.

13. Kovamoszatok.

Az egysejtűek közt találunk már határozott növényi életmódu un. moszatokat.

14. Amóba.

A fejlődés másik irányába az állati életmód vezet. Ábránkon egy tipikus állati egysejtűt látunk, a ma is élő amóbát. Mozgása, táplálkozása, kiválasztása stb. teljesen állati módon történik.

15. Telepes ázalékállatka /Volvox/.

Az egysejtűek együttes, csoportos élete telepalkotáshoz vezet. Megjelennek a telepes élőlények. Ábránkon egy ma élő telepes ostoros ázalékállatkát a Volvoxot látjuk. A telepben 600-22 000 egyed él együtt. A testében lévő zöld szintestek miatt növénynek is tartják.

16. Szövetes állatok. /Szivacs és hidra./

Ugrásszerű fejlődést jelent a szövetes állatok megjelenése. Ábránkon a ma élő legegyszerűbb formákat: a szivacsok és a hidrák vázlatos rajzát látjuk. A környezet újabb és újabb változásaira azután mind fejlettebb és fejlettebb szövetek és szervek, mind fejlettebb és fejlettebb állatok alakulnak ki.

17. Kovavázás egysejtűek a hajnalkorból. /Radioláriák/

A földtörténet hajnalkora kezdetének azt az időt vesszük, amikor az élet a Földön kialakult. A kor végét pedig hatalmas hegységképző földmozgások megindulása jelzi. A kor időbeli határai tehát igen bizonytalanok, ugyancsak az azóta lezajlott nagy földtani változások az e korból esetleg fentmaradó majdnem valamennyi élőlény-maradványokat megsemmisítették. Ábránkon a hajnalkorból fennmaradt kovavázás sugárállatkák vázmaradványait látjuk. Más leletek azonban azt bizonyítják, hogy a hajnalkor végéig a gerinctelenek majdnem minden törzse kialakul úgy, hogy a földtörténeti ókor elején már mindjárt igen fejlett állatvilág nyemaira bukkanunk.

18. Földtörténet korbeosztása.

A földtörténet egyes korainak megnevezését és időszakokra, korokra és valószínű évszámokra való osztását látjuk ábránkon. Mi az eddigiekben a Föld csillagállapotára vonatkozó tudnivalókat érintettük csak. Majd az ősidők /Archaikum/ szilárd kéreg kialakulását láttuk. Az élet vázlatosan ismertetett kialakulása is hajnaldőben /eozoikumban/ történt.

19. Földtörténet relatív korhosszuságai.

Reálisabb képet kapunk akkor, ha az elképzelhetetlenül nagy évszámokat lekicsinyítve, az egész földtörténetet egy naptári évre zsugorítjuk össze a megérthetőség kedvéért. Ugyanis a szilárd kéreg kialakulása óta eltelt időt egyes kutatások 2000 millió évnak, mások 3200 millió évnak mérik, viszont a relatív arányok az egyes korekon belül nagyrészt megegyeznek. Tehát, ha január elsején 0 óra 0 perckor alakult ki a Föld szilárd kérge, úgy az őskorra és a hajnalkorra, tehát az élet leirt kialakulására 1400 millió év jut. Ez a mi naptárunkban megfelel a januártól szeptember 23-áig eső időszaknak! Az ókor 2230 millió éve november 24-ig tart. Eddig a fejlődés a hüllők erős elterjedéséig jut. A középkor folyamán a hüllők erősen elterjednek, a madarak, kezdetleges emlősök jelennek meg. A középkor 120 millió éve naptárunkban december 19-éig tart. Az emlősök elterjedésének időszaka az ujkor, csak december 19-től december 31-ig tart. A legősibb típusu ember eszerint a 31-én 14 órakor jelent meg, de a cromagnoni ember csak éjjél előtt egy órával tűnik fel. Az első babiloniai uralkodó 23 óra 58 perc 45 másodperckor jelenik meg; 59 perc 15 másodperckor van a trójai háború és Róma alapításától napjainkig eső időszakra mindössze 3 másodperc jut. Ezt a 3 másodpercet vessük össze egy naptári év 365 napjával és fogalmat alkothatunk a történelmi fejlődés ugrásszerű kialakulásáról!

Készült a Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalatnál
Felelős vezető: Bojkovszky Lajos.